

УДК 658.5

І. В. Космідайло,

завідувач навчального відділу, ст. викладач кафедри економіки та менеджменту,
Уманська філія Європейського університету

МЕТОДИЧНІ ПИТАННЯ ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Розглянуто методичні положення щодо оцінки ефективності управління державними підприємствами. Здійснено розробку пропозицій щодо їх вдосконалення з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки. Зроблено висновки про те, що при аналізі особливостей діяльності державних підприємств слід враховувати оцінку ефективності їх управління.

Methodical principles of assessment of efficiency in management of state enterprises are realized. Working out of proposals of its improvement is fulfilled. The demand of social and economic development of the national economy are taken into consideration. The author made conclusion that peculiarities of activity of state enterprises must be taken into consideration when we analyze their functioning and assessment of efficiency in management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливим аспектом забезпечення дієвого управління державними підприємствами є адекватна оцінка ефективності державного менеджменту. Це зумовлює необхідність критичного розгляду чинних методичних документів, що регламентують цей процес, та розробки пропозицій щодо його вдосконалення.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ З ПРОБЛЕМИ

Питанням оцінки ефективності управління державними підприємствами не приділяється достатньої уваги в економічній літературі, хоча чинні Методичні рекомендації застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності (затверджені наказом Мінекономіки України 20 вересня 2007 р. №314 зі змінами та доповненнями) [1] мають певні дискусійні положення та потребують уточнення.

Мета написання статті — розгляд методичних положень щодо оцінки ефективності управління державними підприємствами та розробка пропозицій щодо їх вдосконалення з урахуванням вимог соціально-економічного розвитку національної економіки.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Важливим інструментом забезпечення дієвого управління державними підприємствами є моніторинг цього процесу для виявлення недоліків та своєчасного впровадження необхідного комплексу заходів. З цих позицій заслуговує на увагу розгляд методичних положень, що застосовуються зараз, з метою їх уточнення та поліпшення.

Для забезпечення комплексності та об'єктивності оцінки аналіз ефективності управління об'єктами державної власності здійснюється на двох рівнях: на першому — суб'єктами управління щодо об'єктів державної власності; на другому — Мінекономіки щодо здійснення управлінських функцій суб'єктами управління.

Критерії визначення ефективності управління суб'єктами господарювання державного сектора економіки встановлюються з метою оцінки ефективності виконання за звітний період суб'єктом управління своїх функцій, визначених відповідно до чинного законодавства.

Критеріями визначення ефективності управління економіки є рівень значення чи відповідність виконання вимог щодо системи показників, що характеризують результати фінансово-господарської діяльності, стан використання та збереження державного майна суб'єктами господарюван-

ня державного сектора економіки, які належать до сфери повноважень суб'єктів управління.

Показники, які застосовуються для оцінки результатів фінансово-господарської діяльності, згруповані за такими групами:

- некомерційні (соціально-економічні) показники;
- показники виконання фінансових планів;
- показники стану активів та інвестиційно-інноваційної діяльності;
- показники фінансової ефективності (показники, що характеризують ефективність фінансових аспектів діяльності);
- показники щодо стану використання та збереження державного майна [1].

Оцінка ефективності управління державним майном суб'єктів господарювання здійснюється суб'єктами управління на підставі критеріїв визначення ефективності фінансово-господарської діяльності та стану використання і збереження майна, які складаються з обов'язкових (оціночних) та додаткових критеріїв (інформаційні, що можуть бути використані для додаткової більш детальної характеристики різних аспектів діяльності суб'єкта господарювання), залежно від особливостей фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання.

В якості обов'язкових критеріїв ефективності виступають наступні:

1. Відсутність заборгованості із заробітної плати.
2. Виконання фінансового плану за показниками:
  - 1) Чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
  - 2) Чистого прибутку (збитку);
  - 3) Частини чистого прибутку, що перераховується до державного бюджету;
  - 4) Капітальних інвестицій.
3. Показники фінансової діяльності та стану основних засобів:
  - 1) Рентабельність діяльності (більше 0);
  - 2) Коефіцієнт покриття (більше 1);
  - 3) Ступінь зносу основних засобів (70 відсотків — критична межа).
4. Виконання керівником суб'єкта господарювання умов контракту (виконуються чи не виконуються). Оцінка ставиться при виконанні 75 відсотків вимог, передбачених контрактом.
5. Дотримання вимог законодавства щодо призначення керівника підприємства за конкурсом для тих підприємств, призначення керівників яких передбачено законодавством (крім малих підприємств) — дотримуються чи не дотримуються.

6. Дотримання вимог законодавства суб'єктами господарювання щодо відчуження державного майна (дотримуються чи не дотримуються).

7. Дотримання вимог законодавства суб'єктами господарювання щодо передачі в оренду державного майна (дотримуються чи не дотримуються).

У цілому, до окремого суб'єкта господарювання державного сектора економіки можуть застосовуватися не більше 14 критеріїв (показників). У залежності від ступеня виконання показників оцінка ефективності управління суб'єктами господарювання може мати такі значення:

- позитивне (ефективне) управління;
- задовільне управління;
- негативне (неефективне) управління.

Оцінюючи методичні рекомендації, слід зазначити, що вони в цілому відображають особливості управління державними підприємствами. В той же час в якості оцінки ступеня їх об'єктивності та реальності, а також визначення напрямів удосконалення необхідно звернути увагу на такі аспекти:

— по-перше, дієвість оцінки групи критеріальних показників виконання фінансових планів значною мірою залежить від об'єктивності встановлення планових показників;

— по-друге, непоодинокі випадки, коли з різних причин державні підприємства функціонують без офіційно затверджених фінансових планів, що ускладнює процедуру оцінки ефективності їх управління;

— по-третє, враховуючи важливість активізації інноваційних факторів розвитку, доцільним є запровадження показника, що характеризує саме інноваційну складову діяльності;

— по-четверте, слід виважено підходити до оцінки показника "рентабельність", оскільки саме для державних підприємств (перш за все казенних) цей показник об'єктивно може мати від'ємне значення;

— по-п'яте, при оцінці виконання керівником суб'єкта господарювання умов контракту слід підходити виважено з урахуванням як його строку діяльності на цій посаді, так і стану самого державного підприємства, а також лагу часу, необхідного для забезпечення позитивних зрушень;

— по-шосте, якщо в цілому авторами Методичних рекомендацій враховані особливості окремих організаційно-правових форм суб'єктів господарювання державного сектора, то стосовно окремих видів економічної діяльності це не відображено, хоча саме стан розвитку певної галузі може суттєво вплинути на оцінку рівня управління та вимагає цілеспрямованих заходів на межаекономічному рівні.

Важливим аспектом забезпечення ефективного управління державними підприємствами є обґрунтованість призначення його керівника, котрий в умовах обмеження, що зумовлені особливостями їх функціонування та оплати праці, зміг би вирішити завдання, поставлені органом управління. Річ у тому, що, як свідчать світовий досвід, державні підприємства не приречені до неефективного функціонування, а в разі висококваліфікованого менеджменту вони спроможні успішно конкурувати з приватними фірмами.

Слід зазначити, що цим питанням в правовому аспекті приділялася достатня увага з самого початку ринкової трансформації національної економіки. Зокрема, протягом тривалого часу ці питання регламентували прийняті протягом 1993—1995 років постанови Кабінету Міністрів України "Про застосування контрактної форми трудового договору з керівниками підприємств, що є у державній власності" (від 19.03.1993 № 203) та "Про Типову форму контракту з керівниками підприємств, що є у державній власності" (від 02.08.1995 № 597) [2; 3]. Надалі важливою подією було прийняття Постанови Кабінету Міністрів України "Про конкурсний відбір керівників суб'єктів господарювання державного сектора економіки, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави" (від 1.04.2005 № 234) [4].

Насамкінець, Постановою Кабінету Міністрів України від

30.09.2009 № 1027, яка набула чинності 9 жовтня 2009 р., внесено зміни до Типової форми контракту з керівником підприємства, що є у державній власності. Зокрема, уточнено перелік обов'язків керівника та органу управління майном, з яким укладено контракт, в частині складання, затвердження та виконання річного фінансового плану підприємства, а також доповнено перелік підстав для дострокового розірвання контракту та звільнення керівника новою умовою про порушення законодавства під час використання фінансових ресурсів підприємства, у тому числі при здійсненні закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти [5].

Зазначені положення, безумовно, підвищать управлінську дисципліну та відповідальність керівників державних підприємств за результати їх функціонування. В той же час слід підкреслити, що дієвість реалізації на практиці зазначених положень буде залежати від того, наскільки:

— по-перше, обґрунтованими будуть затверджені керівником нормативні критеріальні показники їх діяльності;

— по-друге, будуть створені умови залучення фінансових ресурсів на реалізацію інвестиційних програм розвитку державних підприємств, оскільки загальнодержавним є той факт, що вони потребують докорінного оновлення та технічного переозброєння;

— по-третє, об'єктивним буде оцінювання результатів їх роботи;

— по-четверте, зможуть бути забезпечені керівникам надійні мотиваційні стимули (перш за все матеріальні).

ВИСНОВКИ

Розглянуті особливості діяльності державних підприємств необхідно враховувати при аналізі їх функціонування та оцінці ефективності управління. Це дозволить як виявити недоліки в системі управління державними підприємствами, так і розробити пропозиції щодо підвищення ефективності їх функціонування, оскільки, незважаючи на специфічні риси та соціально-економічну спрямованість державних підприємств, все ж вони повинні максимальною мірою використовувати наявні фінансові, матеріальні та трудові ресурси, що відповідає суспільним інтересам.

З позиції забезпечення дієвості управління важливим є не тільки об'єктивна оцінка діяльності керівника державного підприємства, але й в цілому рівня державного менеджменту, що повинно враховувати також діяльність суб'єкта управління. Це зумовлене тим, що не принижуючи роль керівників державних підприємств все ж треба визнати, що вони значною мірою знаходяться в залежності від дієвості проведення загальної промислової політики у відповідній сфері діяльності.

Література:

1. Методичні рекомендації застосування критеріїв визначення ефективності управління об'єктами державної власності (затверджені наказом Мінекономіки від 20.09.2007 № 314): <http://me.kmu.gov.ua/>
2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про застосування контрактної форми трудового договору з керівниками підприємств, що є у державній власності" (від 19.03.1993 № 203): <http://me.kmu.gov.ua/>
3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Типову форму контракту з керівниками підприємств, що є у державній власності" (від 02.08.1995 № 597): <http://me.kmu.gov.ua/>
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про конкурсний відбір керівників суб'єктів господарювання державного сектора економіки, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави" (від 1.04.2005 № 234): <http://me.kmu.gov.ua/>
5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до Типової форми контракту з керівником підприємства, що є у державній власності" від 30.09.2009 № 1027: <http://me.kmu.gov.ua/>

Стаття надійшла до редакції 07.10.2010 р.